

En urolig tid

Borremose rummer noget så sjældent som en befæstet landsby. Den blev opført omkring 300–250 f.Kr. og var beboet igennem ca. 200 år. Befæstningen fortæller, at det har været en urolig tid. En uro, der har gjort det nødvendigt at søge beskyttelse på det svært tilgængelige sted i mosen. Da landsbyen blev forladt, jævnedes man både huse og voldgrav med jorden, og området blev for en tid dyrket som almindelig mark.

Landsbyen blev opdaget i 1929 og derefter udgravet løbende indtil 1945. Borremose er den første befæstede landsby, der er fundet fra Danmarks jernalder. Det har gjort den kendt ud over landets grænser.

Ved at følge stien kommer du til landsbyen ad den oprindelige stenlagte vej, der førte fra det tørre land ud i mosen. Vold og voldgrav er rekonstruerede, og kunstige jordvolde viser, hvor husene engang lå.

A troubled time

Borremose contains something as rare as a fortified village. Built in around 300–250 BC, the village was inhabited for some 200 years. The fortifications and scarcely accessible siting of this settlement indicate that these were troubled times. The villagers would have sought protection against attack by moving into the bog. When the village was abandoned, the houses and moat were razed to the ground and for some time the area was worked as farmland.

The village was discovered in 1929 and then under excavation until 1945. As the first fortified settlement from the Danish Iron Age to be discovered, the Borremose site is famed beyond Denmark's borders.

Following the path takes you to the village along the original causeway that led from dry land out into the bog. The banks and moat have been reconstructed and artificial banks indicate where the longhouses once stood.

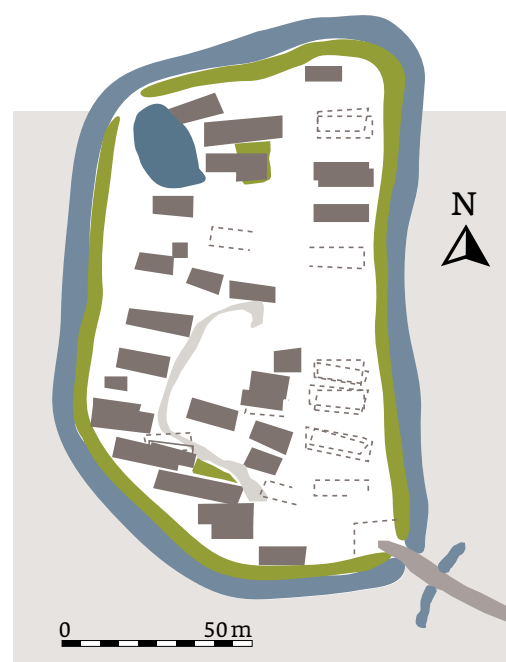

Eine unruhige Zeit

Das Moor Borremose birgt eine große Seltenheit: ein befestigtes Dorf. Es wurde um 300–250 v. Chr. angelegt und war ca. 200 Jahre lang bewohnt. Die Befestigung und die Lage an einer schwer zugänglichen Stelle lassen darauf schließen, dass es zu dieser Zeit in der Gegend Unruhen gab. Man suchte im Moor Schutz gegen Überfälle. Als das Dorf verlassen wurde, wurden Häuser und Wallgraben dem Erdboden gleichgemacht, und das Gebiet wurde eine Zeit lang als Ackerland genutzt.

Das Dorf wurde 1929 entdeckt und danach laufend bis 1945 ausgegraben. Borremose ist der erste Fund eines befestigten Dorfs aus der dänische Eisenzeit. Dadurch ist es weit über die Grenzen Dänemarks hinaus bekannt geworden.

Auf dem ursprünglichen, mit Steinen befestigten Weg, der vom trockenen Land in das Moor führt, erreicht man das Dorf. Wall und Graben sind rekonstruiert, und künstliche Erdwälle deuten an, wo früher die Häuser lagen.

Tegning af landsbyen med alle huse gennem tiden. Nederst ses vejen, der fører fra det tørre land over mosen til landsbyen. Byens vandreservoir er i modsatte hjørne. Rundt om det hele ligger voldanlægget.

DRABELIGE SPIDSER

Disse tilspidsede pinde var en drabelig del af befæstningsanlægget. Sammen med tusindvis lignende pinde var de nedstukket i voldgravens bund, som et usynligt værn mod en angribende fjende.

TIDSREJSE

Borremosefæstningen set fra luften. Et besøg er en enestående mulighed for at træde tilbage i tiden og opleve en befæstet landsby fra jernalderen.

Kimbrertogtet

Ifølge historiske kilder var kimbrerne et folk, der udvandrede fra Himmerland til Sydeuropa omkring 120 f.Kr. Den befæstede landsby i Borremosen afspejler, at der på det tidspunkt længe havde været uro og stridigheder i området, som betød, at der var behov for at beskytte sig mod overfald. Uroen havde blandt andet baggrund i klimaforandringer og et øget pres på ressourcerne.

Kimbrernes udvandring kan ses som en løsning på problemerne. Befæstningen i Borremose blev forladt på samme tid, som udvandringen skete, så måske kom nogle af kimbrerne herfra?

Senere vendte kimbrerne tilbage med pragtgenstande syd fra, og landsbyer og rige stormandsgårde dukkede op i området omkring Aars. Kimbrernes hjemkomst foregik tilsyneladende fredeligt, for der er ingen tegn på nye kriser i området. Ufredstiden var ovre – i det mindste for en tid.

Gundestrupkedlen er en af de bedst kendte skatte fra jernalderen. Den er nok bragt med fra Sydøsteuropa, da Kimbrerne vendte hjem til Himmerland fra deres togt.

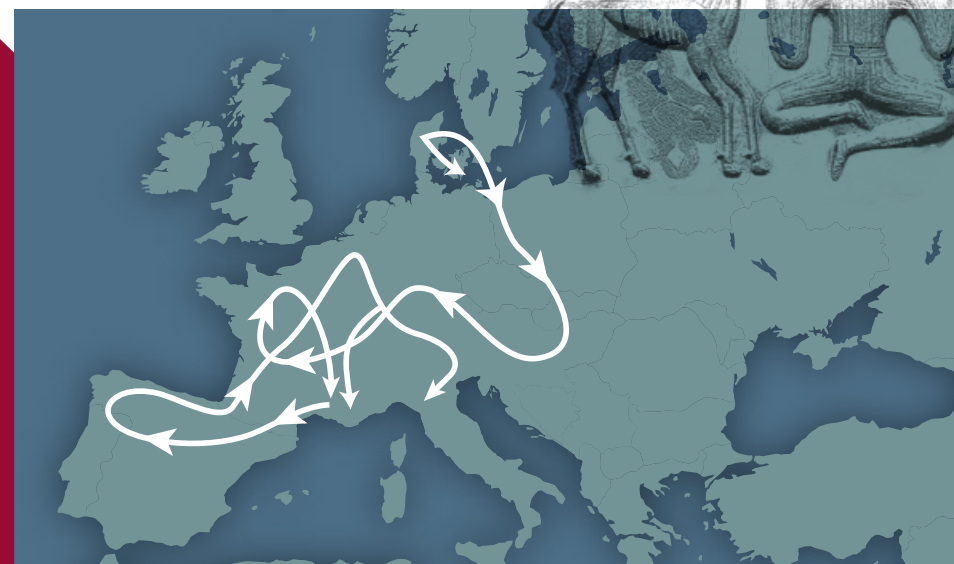

The Cimbrian expedition

According to historical sources, the Cimbri were a tribe who emigrated from Himmerland in North Jutland to Southern Europe in around 120 BC. The fortified village at Borremose reflects the long-standing unrest and conflict in the area which spurred the need for protection against attack. The unrest arose due to factors such as a change in the climate and an increased scarcity in resources.

The emigration of the Cimbri may be regarded as a solution to these problems. The fortified settlement in the bog was abandoned at the same as the emigration occurred, so maybe some of the Cimbri came from here.

The Cimbri eventually returned with splendid artefacts from the south, and villages and wealthy farmers arose in the area around Aars. Their homecoming was seemingly peaceful because there are no signs of renewed hostilities in the area. The time of unrest was past – at least for some time.

Der Zug der Kimbern

Laut der historischen Quellen waren die Kimbern ein Volk, das um 120 v. Chr. aus Himmerland nach Südeuropa auswanderte. Das befestigte Dorf im Moor Borremose spiegelt wider, dass es zu diesem Zeitpunkt lange Zeit Unruhen und Streitigkeiten in diesem Gebiet gegeben hatte, so dass man sich gegen Überfälle schützen musste. Die Unruhen waren u. a. auf Klimaänderungen und einen zunehmenden Ressourcenknappheit zurückzuführen.

Die Auswanderung der Kimbern ist als eine Lösung der Probleme zu sehen. Die Befestigung von Borremose wurde zeitgleich mit der Auswanderung verlassen. Vielleicht stammen also einige der Kimbern von hier.

Später kehrten die Kimbern mit Prachtgegenständen aus dem Süden zurück. Dörfer und reiche Adelshöfe tauchten in der Gegend um Aars auf. Die Rückkehr erfolgte offensichtlich friedlich, denn es gibt keine Zeichen neuer Krisen in diesem Gebiet. Die unruhigen Zeiten waren vorbei – zumindest für eine Zeit.

DEN LANGE VANDRING

I de romerske kilder fortælles det, at Kimbrerne udvandrede fra Himmerland, og at de hærgede og plyndrede på vandringen gennem Europa. Flere gange stødte de sammen med den romerske hær, som forsøgte at stoppe dem.

VIDSTE DU ...

- at klimaforandringer i jernalderen betød, at det blev koldere, og at der kom mere nedbør, så det blev sværere at dyrke jorden og overleve.
- at også i dag er klimaforandringer årsag til, at folk flytter over store afstande.

En voldsom død

Borremosen er rig på fund fra oldtiden. Nogle er hverdagsgenstande, der tilfældigt er endt i mosen. Andre er genstande ofret til guderne.

I Borremosen er der fundet tre moselig fra yngre bronzealder og ældre jernalder. To af disse har lidt en voldsom død. En af dem, en mand, var blevet kvalt, men inden da var hans ene ben blevet brækket, og han var slået i baghovedet. Den anden, en kvinde, er dræbt ved et kraftigt slag, der har knust hele hendes ansigt. På trods af den voldelige død er hun omhyggeligt lagt ned i mosen og dækket af kæruld til alle sider.

Det ses på mange moselig, at de har lidt en voldelig død, men alligevel er lagt i mosen med nænsomhed. Derfor diskuteres det stadig hvad moseligene er udtryk for: er de ofre til guderne eller er de forbrydere, der er straffet med døden?

Violent deaths

The Borremose Bog is full of prehistoric finds; everyday objects that just happened to end up in the bog, but also offerings to the gods.

Three bog bodies from the late Bronze Age and early Iron Age were found in the bog at Borremose. Two of these suffered violent deaths. One, a man, had been strangled, but before that, one of his legs had been broken and he had taken a blow to the back of his head. The other, a woman, was killed by a violent blow that crushed her face. In spite of her violent death, she was carefully laid to rest in the bog, wrapped in cottongrass.

Many bog bodies evidently suffered violent deaths, yet were laid in the bog with great care. This gives rise to continued discussion as to what the bog bodies represent: were they victims sacrificed to the gods or criminals punished by death?

Ein gewaltsamer Tod

Das Moor Borremose ist reich an vorgeschichtlichen Funden. Manche davon sind Alltagsgegenstände, die zufällig im Moor endeten. Andere Dinge wurden den Göttern geopfert.

In Borremose wurden drei Moorleichen aus der späten Bronzezeit und der frühen Eisenzeit gefunden. Zwei von ihnen haben einen gewaltsamen Tod erlitten: Ein Mann wurde erwürgt, nachdem vorher eines seiner Beine gebrochen worden war und er einen Schlag auf den Hinterkopf erhalten hatte. Die andere Moorleiche, eine Frau, wurde mit einem kräftigen Schlag getötet, der ihr Gesicht zerschmetterte.

An vielen Moorleichen ist zu erkennen, dass sie eines gewaltsamen Todes starben, aber dennoch sorgfältig im Moor abgelegt wurden. Deshalb wird immer noch diskutiert, was die Moorleichen eigentlich bedeuten: sind sie Opfer für die Götter oder Verbrecher, die mit dem Tod bestraft wurden?

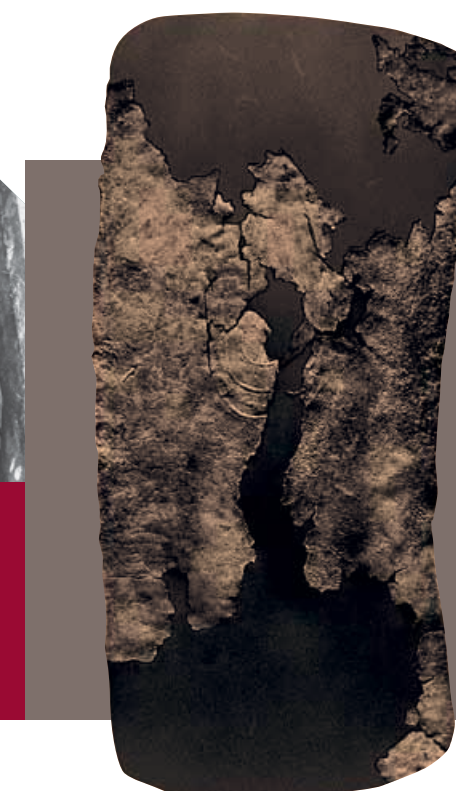

ET STYKKE TØJ

På grund af de gode bevaringsforhold er moserne uvurderlige kilder til oldtidsmenneskenes tekstilforarbejdning og klæder. Dette 2000 år gamle tøjstykke er fundet i Borremosen og består af vævet uld i lyse og mørke farver.

Borremosekvinden, som hun så ud efter konservering: En midaldrende, fyldig kvinde, der har fået sit ansigt knust, inden hun blev nedlagt i mosen. Hun var ikklædt en lang, ulden nederdel med frynser langs kanten.

Læderbeklædning til træskjold fundet i Borremosen ved tørvegravning i 1948. Skjoldet har en afrundet firkantet form og er dateret til omkring 350 f.Kr. Fundet er unikt i Danmark, men træskjolde af samme type er fundet både herhjemme og i Europa.

Livet bag voldene

Landsby og befæstning blev bygget samtidigt på en naturlig banke i mosen. En brolagt vej førte over mosen og ind til landsbyen bag befæstningen, hvor den fortsatte som en snoet vej mellem landsbyens huse. I landsbyens nordvestlige hjørne gravede man ud til en lille sø, der gav adgang til ferskvand inden for befæstningen.

I begyndelsen lå her kun få gårde, men efterhånden voksede antallet, og da landsbyen var størst, bestod den af 15 gårde eller flere. Her levede indbyggerne af agerbrug og dyrehold. Fund viser, at der også er blevet smedet og vævet stoffer.

Den kontinuerlige bebyggelse og de almindelige hverdagsaktiviteter fortæller, at befæstningen ikke fungerede som et midlertidigt tilflugtssted. Bag voldene levede menneskene det samme liv, som man levede på områdets øvrige bebyggelser.

Life within the banks and moat

The village and its defences were built simultaneously on a natural bank in the bog. A causeway led across the bog into the village behind the fortifications, where it continued as a winding road between the dwellings. In the northwest corner of the village, a small lake was dug to provide fresh water within the fortifications.

Initially there were only a few farms, but these increased in number and at its largest, the village consisted of 15 or more farms. Here the inhabitants lived from the land and their livestock, and finds indicate that they also worked metal and produced fabrics.

The continuous occupation and ordinary daily activities tell us that the fortified settlement was no temporary refuge. Behind the banks and moat, the villagers went about their lives like the inhabitants of other settlements in the area.

Das Leben hinter den Wällen

Dorf und Befestigung wurden gleichzeitig auf einer natürlichen Anhöhe im Moor angelegt. Ein gepflasterter Weg führte durch das Moor ins Dorf hinter der Befestigung, wo er als gewundener Weg zwischen den Höfen weiterverlief. In der nordöstlichen Ecke des Dorfs wurde ein kleiner See ausgehoben, der in der Festung die Versorgung mit Süßwasser sicherte.

Zu Beginn lagen hier nur wenige Höfe, im Laufe der Zeit nahm ihre Zahl jedoch zu. In seiner Blütezeit bestand das Dorf aus 15 Höfen oder mehr. Die Einwohner lebten von Ackerbau und Viehzucht. Funde zeigen, dass geschmiedet und Textilien hergestellt wurden.

Die dauerhafte Bebauung und die normalen alltäglichen Aktivitäten beweisen, dass die Befestigung nicht als vorläufige Fluchtburg gedacht war. Hinter den Wällen lebten die Menschen dasselbe Leben wie auch in den übrigen Siedlungen der Gegend.

UNDER UDGRAVNING

I forgrunden ses et hus med en stenlagt indgang og syldsten, der viser hvor væggen har været.

Områderne syd for Borremose er fulde af marklodder fra landsbyens tid. Markerne har set ud som disse på Skørbæk Hede. Her dyrkede man både sæddodder, byg, rug og havre. Husdyr græssede og gødede de braklagte marker.

MÅLESTOK?

I den fugtige voldgrav fandt man bl.a. denne træstok. Stokken er opdelt i sektioner, som hver måler 16,5 cm; det samme som en halv græsk fod. Måske er det en målestok over en tidlig måleenhed, eller kan den have haft en helt anden funktion?

Stærkt forsvar

Et forsvarsanlæg omkransede landsbyen. Det bestod af en fire meter bred og 1,5 meter dyb voldgrav. I bunden stak tilspidsede træstykker op som usynlige våben skjult under voldgravens vand. Af den opgravede jord fra voldgraven byggede man en vold. En træpalisade har nok også indgået i befæstningen, selvom der ikke er fundet spor efter en sådan.

Indgangen var befæstningens svageste sted og krævede ekstra beskyttelse. På tværs af vejen, umiddelbart uden for åbningen i voldanlægget, gravede man derfor en knapt 30 meter lang grav. Indgangen må desuden have kunne lukkes med en massiv port.

Befæstningsanlægget blev vedligeholdt gennem hele landsbyens levetid, så truslen, man beskyttede sig mod, blev ikke mindre med tiden. Der er dog ingen spor efter egentlige angreb mod landsbyen. Måske var landsbyen så godt beskyttet, at ingen turde forsøge?

Strong defences

The village was completely surrounded by a system of defences. These consisted of a 4-metre-wide and 1.5-metre-deep moat. Ranged on the bottom of the moat, hidden by the water, were the invisible defences in the form of sharp stakes. The soil excavated to construct the moat was used to form the banks. A wooden palisade is also likely to have strengthened the defences.

The entrance was the weakest part of the defences and required extra protection. To that end, across the causeway, just outside the opening in the banks, the villagers had dug a 30-metre long trench.

The fortifications were maintained for as long as the village was in existence, which suggests that the threat they guarded against did not abate over time. There are, however, no traces of any assault on the village. Perhaps it was so well defended that no one dared to challenge it?

Starke Verteidigung

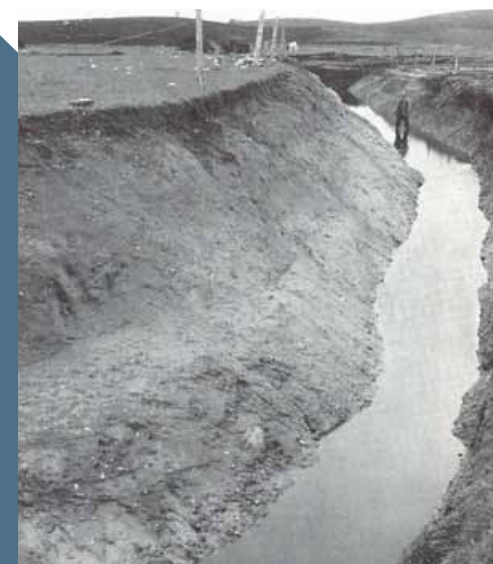
Das Dorf war von einer Verteidigungsanlage umgeben. Sie bestand aus einem vier Meter breiten und 1,5 Meter tiefen Graben. Im Boden steckten angespitzte Holzstücke als unsichtbare Waffen, die vom Wasser des Grabens verborgen waren. Aus dem Erdaushub des Grabens wurde ein Wall aufgeworfen. Auch eine Holzpalisade gehörte wohl zur Befestigung.

Der Eingang war der Schwachpunkt der Anlage und verlangte besonderen Schutz. Quer über den Weg unmittelbar vor der Öffnung in der Wallanlage wurde daher ein knapp 30 Meter langer Vorgraben ausgehoben.

Die Befestigungsanlage wurde während der gesamten Lebensdauer des Dorfs in Stand gehalten. Die Bedrohung, gegen die man sich schützen wollte, wurde also im Laufe der Zeit nicht geringer. Es gibt jedoch keine Spuren eigentlicher Angriffe auf das Dorf. Vielleicht war es so gut geschützt, dass niemand den Versuch wagte?

Bajonet-lignende træspidser var stukket ned i bunden af Borremosefæstningens voldgrav, som det ses her ved den befæstede landsby Lyngsmose i Vestjylland. Hvis fjenden forsøgte at forcere voldgraven, fik de spiddet deres fødder og underben.

UDGRAVET VOLDGRAV

Ved udgravningen i 1939 undersøgte og tømte man voldgraven. Undersøgelserne viste, hvordan befæstningen var konstrueret. Med vold, palisade og nedhamrede bajonetter har forsvarsværket været effektivt.

FÅ MERE VIDEN

Danmarks
Oldtid i
Landskabet

Fortællinger
fra Fortiden

KULTURARV I DANMARK

BORREMOSE

KULTURSTYRELSEN;
VESTHIMMERLANDS MUSEUM;
NORDJYLLANDS HISTORISKE MUSEUM;
VESTHIMMERLANDS KOMMUNE
TEL: +45 99 66 70 00;
REBILD KOMMUNE
TEL: + 45 99 88 99 88

Jernalder: Den første nordiske krig

Danmark var et landbrugsland, hvor bønderne levede i bebyggelse med et varierende antal gårde. Fra omkring Kristi fødsel til omkring år 500 blev trusler omkring krig dagligdag. I århundrederne efter Kristi fødsel kom de første angreb sydfra til de sydlige egne. I 200-tallet blev Østjylland og Fyn ramt af bølger af organiserede angreb fra de vestlige egne af Skandinavien. I 300-tallet blev krigszonen Østersøregionen med angreb fra de mellem-svenske områder. Der er i Sydskandinavien fundet om-

kring 50 krigsbytteofre, fordelt i omkring 20 forskellige moser.

Voldanlæg, sejlspærringer, borge og ikke mindst krigsbytteofrene afspejler regulære militære aktiviteter af stort omfang. Der var stammekrige med hære på op til 1000 mand og kontinuerlige angreb på det østjyske kystland. Jyderne modstod angrebene og ofrede krigsbyttet i de lokale offermoser.

Iron Age: The first Scandinavian war

Denmark was a nation of farmers living in settlements containing a variable number of farms. From around the birth of Christ until around 500 AD, the threat of war became part of everyday life. In the first centuries AD, the initial assaults came from the south against the southern regions. In the 3rd century, East Jutland and Funen were struck by waves of organised assaults from the western provinces of Scandinavia. In the 4th century, the Baltic Region was a war zone under attack from areas in central

Sweden. Southern Scandinavia has produced finds of some 50 offerings of war booty, dispersed across 20 different bogs.

Ramparts, underwater blockades, strongholds and not least sacrifices of the spoils of war reflect continuous military activity on a huge scale. These were regular tribal wars between armies of up to 1,000 men making continuous assaults on the East Jutland coast. The Jutlanders resisted the attacks and deposited the war booty in the local sacrificial bogs.

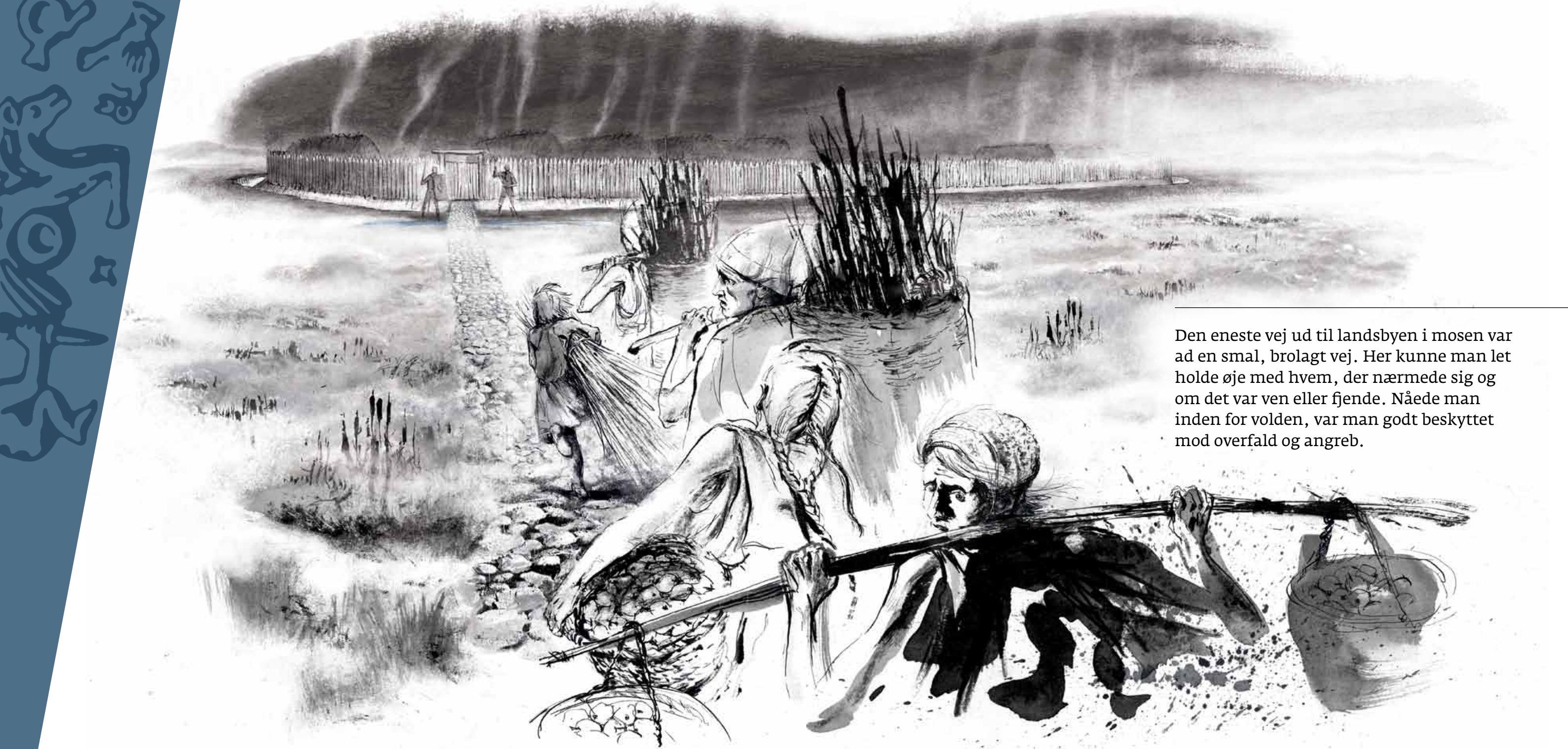

Eisenzeit: Der erste nordische Krieg

Dänemark war ein Agrarland, in dem die Bauern in Siedlungen mit einer unterschiedlichen Zahl von Höfen lebten. Ab etwa Christi Geburt bis um das Jahr 500 gehörten drohende Kriege zum Alltag. In den Jahrhunderten nach Christi Geburt wurden die südlichen Teile von den ersten Angriffen von Süden heimgesucht. Im 3. Jahrhundert wurden Ostjütland und Fünen von Wellen organisierter Angriffe aus den westlichen Teilen Skandinaviens betroffen. Im 4. Jahrhundert wurde der Ostseeraum durch Angriffe aus den mittelschw-

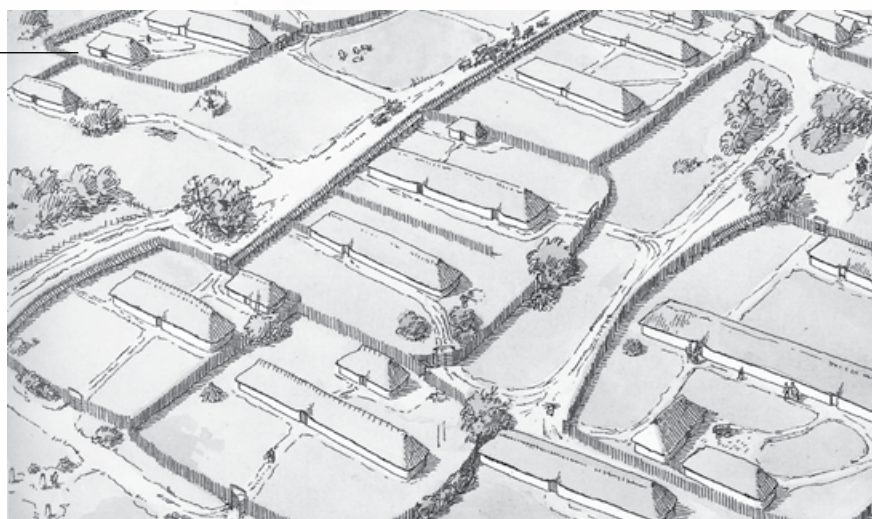
dischen Gebieten zur Kriegszone. In Südsandinavien wurden etwa 50 Kriegsbeuteopferungen in 20 Mooren gefunden.

Auch Wallanlagen, Sperren in den Fahrrinnen, und Burgen spiegeln organisierte militärische Aktivitäten bedeutenden Umfangs wider. Es handelte sich um reguläre Stammeskrige mit Heeren von vielleicht bis zu 1000 Mann, die kontinuierlich das ostjütländische Küstenland angriffen. Die Jütländer wehrten die Angriffe ab und opfer-ten die Kriegsbeute in den lokalen Opfermooren.

Den eneste vej ud til landsbyen i mosen var ad en smal, brolagt vej. Her kunne man let holde øje med hvem, der nærmede sig og om det var ven eller fjende. Næde man inden for volden, var man godt beskyttet mod overfald og angreb.

I jernalderen opstår de første egentlige landsbyer. Der er tale om store og velbyggede huse, ofte med plads til opstaldede husdyr i den ene ende. Især i Jylland ser man store bebyggelser med op til 15-20 gårde samlet i et fællesskab.

Alliancer med de germanske stammer syd for Østersøen førte også til kontakter til det romerske rige. Kontakterne betød, at eksotiske luksusvarer og ny teknologi inden for bl.a. landbrug og krigskunst kom til landet.

EN BEFÆSTNING I MOSEN

Ude i Borremose anlagde man en landsby for 2300 år siden. Livet i landsbyen lignede livet i andre bebyggelser på den tid bortset fra, at det foregik bag en beskyttende befæstning. I mosen er der også fundet moselig og andre genstande, som viser, at det var en urolig og usikker tid at leve i.

NYE GUDER

Omkr. 500 e.Kr. dukker de første vidnesbyrd om en særlig germansk gudekreds frem. Guldbrakteaten fra 5. årh. gengiver myten om Odins søn Balder, der myrdes med en pil af mistelten.

*Jeg så Balder,
blodig Guddom,
Odins Barns
skjulte Skæbne.
Jeg så vokse
højt på Volden
tynd og yndig
Mistelten.
Hød traf med Buen,
Træet var Pilen,
som mig syntes
sorgbevinget.*

Vølvens Spådom

FÅ MERE VIDEN:

Scan QR-koden og lyt til den dramatiske fortælling "Hjælp, Sveberne kommer".

ROMERE OG GERMANERE – VENNER OG FJENDER

● Våbenoffer
▲ Fyrstegrav

Romerriget

Germaniske stammeområder

I de første århundreder efter Kristi fødsel var Europa delt i to: Romerriget mod syd og de germanske stammer i nord. Naboskabet blev årsag til krige, alliancer og gensidig handel.

TIDSLINJE

